

УДК 81.24(73)

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ НАВЧАННЯ МОВ У СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США У ХХ – НА ПОЧ. ХХІ СТ.

Білецька І.О.

У статті мова йде про особливості розвитку мовної освіти у Сполучених Штатах Америки у ХХ – на поч. ХХІ ст. З'ясовано, яке місце займала іноземна мова як дисципліна у навчальному процесі в середній школі. Проаналізовано результативність проведення американським урядом освітніх реформ щодо навчання іноземних мов, а також окреслена специфіка становлення і функціонування двомовного навчання на рівні окремих штатів.

Ключові слова: мовна освіта, іноземна мова, двомовне навчання, середній навчальний заклад.

В статье речь идет об особенностях развития языкового образования в Соединенных Штатах Америки в ХХ – в начале ХХІ века. Определено, какое место занимал иностранный язык как дисциплина в учебном процессе в средней школе. Проанализирована результативность проведения американским правительством образовательных реформ относительно изучения иностранных языков, а также выделена специфика становления и функционирования двуязычного образования на уровне отдельных штатов. Ключевые слова: языковое образование, иностранный язык, двуязычное обучение, среднее образовательное учреждение.

The article is devoted to the peculiarities of the development of linguistic education in the United States of America in the 20th – the beginning of the 21st cent. The role of foreign language as a subject in secondary school is determined. The results of educational reforms on teaching foreign languages carried out by the American government are analyzed and the peculiarities of bilingual education in certain states are described.

Key words: linguistic education, foreign language, bilingual education, secondary school.

Постановка проблеми. Розвиток середньої школи в Сполучених Штатах Америки після перетворення її на масовий навчальний заклад залежав від соціально-економічних та політичних умов розвитку американського суспільства. Крім того, реформування загальної середньої освіти знаходилося під впливом тих змін, які відбувалися у світовій педагогіці: збільшення кількості педагогічних центрів, науково-дослідних закладів, посилення контактів педагогів на національному та міжнародному рівнях.

Аналіз досліджень і публікацій. Специфіка розвитку і реформування американської середньої школи в цілому є предметом дослідження багатьох російських і вітчизняних науковців, зокрема О.Джуринського, Г.Дмитрієва, З.Малькової, Л.Пуховської, О.Русанової, А.Сбруєвої. Такі дослідники, як О.Зіноватна, О.Першукова, розглядають державну мовну політику США у контексті навчання іноземних мов. Т.Боднарчук, О.Літвінов, Л.Товчигречка аналізують моделі білінгвальної освіти у

теорії та досвіді діяльності сучасної школи Сполучених Штатів. Що стосується американських учених, то серед них можна виділити К.Бузеллі, Б.Джонстона, Д.Едварда, які у своїх роботах висвітлювали історичні особливості розвитку шкільництва в Америці, а У.Вайт, А.Ленкер, Т.Осборн, І.Пуфал вивчають мовну політику в країні та її вплив на навчання іноземних мов.

У своїй статті ми ставимо за **мету** виділити особливості розвитку мовної освіти у Сполучених Штатах Америки у ХХ – на поч. ХХІ ст. та з'ясувати значення, яке надавалося вивченню іноземної мови як навчальної дисципліни у зазначений період.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи основні етапи становлення загальної середньої освіти в Америці, М.Шутова зазначає, що їхня систематизація відбувається за двома хронологічними періодами:

- 1) період передінформаційного суспільства – кін. ХІХ – 80-і рр. ХХ ст.;
- 2) період інформаційного суспільства – 90-і рр. ХХ – поч. ХХІ ст. [4, с. 51–52].

Якщо говорити про перший період, то варто зазначити, що у цей час значно змінився традиційний зміст американської школи, відбувалося переосмислення педагогічних теорій, у результаті чого в центрі виховання стала дитина з усіма її природними інтересами, потребами та прагненнями. Все це, у свою чергу, не могло не вплинути на розвиток і мовної освіти.

Потік іммігрантів у США поповнив середні школи великою кількістю дітей з різних соціально-економічних верств населення, що призвело до зміни основного завдання школи – забезпечити всіх учнів відповідним рівнем освіти. Початок XX ст. характеризується зростанням кількості італійців у найважливіших американських містах уздовж узбережжя Атлантичного та Тихого океанів, у північних і центральних штатах. Проте італійська мова не стала провідною іноземною мовою, яка б вивчалася у навчальних закладах. Найбільша зацікавленість до вивчення італійської мови була виявлена у 30-х рр., але вона почала спадати після виступу Італії союзницею Німеччини у Другій світовій війні.

На поч. XX ст. у деяких штатах можна було вивчати лише англійську мову, а інші мови (латинську, грецьку) – переважно в приватних навчальних закладах. І тільки в 1923 р. Верховним Судом США було скасовано ці заборони.

Також можна констатувати, що у цей час близько 600 тис. учнів початкових шкіл (державних та приходських) навчалися частково або повністю німецькою мовою, що становить 4% усіх американських дітей початкових класів. Цей показник перевищує відсоток тих дітей, які на сьогодні навчаються за іспано-англійськими програмами, оскільки донедавна німецька мова мала статус домінуючої мови.

Аналіз теоретико-методичних джерел засвідчує, що з 1900 до 1917 рр. вивчення іноземних мов у США обмежувалося німецькою і французькою, частково італійською та іспанською мовами. Вступ Сполучених Штатів до війни проти Німеччини у 1917 р. спричинив оголошення викладання німецької мови поза законом законодавствами 22 штатів.

На рівні всієї країни стала гострою і відчутною потреба населення користуватися іншими, крім англійської, мовами. Так, журнал "The American Journal of Education", що висвітлював проблеми американської освіти, у 1900–1910 рр. надрукував ряд статей, у яких йшлося про заміну грецької та латинської мов на європейські мови. Комерційні інтереси багатьох американців на Кубі, Філіппінах та в Мексиці потребували знань іспанської мови, але вивчити її можна було здебільшого приватно, а не в державних школах.

У 1920 р. 28% середніх шкіл США запропонували німецьку як іноземну, 11% – французьку і тільки 2% – іспанську. Причина низької кількості тих, хто вивчав іспанську в середніх школах, полягала передусім у зневажливому ставленні представників англосаксонської більшості американського суспільства до громадян Іспанії, Мексики та інших центральноамериканських країн [3, с. 105].

До сер. 20-х рр. двомовне навчання значною мірою переставало функціонувати у всій країні.

Навчання лише англійською мовою подовжувало бути нормою для учнів, чиєю рідною мовою не є англійська, доки негативні результати цього вже не можна було ігнорувати. Діти, які не володіли досконало англійською мовою і навчалися у класах, де навчання відбувалось лише англійською, мали значно нижчий рівень знань і кидали школу із загрозливою швидкістю.

Після Другої світової війни розпочалося вивчення китайської, японської, португальської та російської мов на рівні спеціальних програм. З відкриттям американських центрів у Болоньї, Флоренції та Римі зріс інтерес до італійської культури і відповідно – італійської мови як іноземної.

На поч. 50-х рр. XX ст. у доповіді ЮНЕСКО вимагалось забезпечити дітей різних країн світу освітою рідною мовою, що посилює увагу до навчання етнічних та расових меншин у США. Починаючи з 1959 р., громадські школи в Маямі запровадили двомовні програми.

Ситуація загострилась у кін. 60-х рр., коли відбулося посилення боротьби мільйонів американців, які належать до етнічних меншин (американських індіанців, американців мексиканського походження, пуерториканців та ін.), за збереження національної культури, мови, вірувань. З огляду на це державний апарат США не міг не здійснити реформи в освіті.

Національні меншини вимагали змін умов навчання та введення у школах з національним контингентом викладання рідною мовою. Протягом 1964–1974 рр. було прийнято низку законів на користь національних меншин. Зокрема, у 1964 р. почав функціонувати "Закон про громадянські права", відповідно до якого заборонялася расова дискримінація у будь-яких сферах громадянського життя. У 1968 р., прийнявши статтю VII Закону про початкову і середню освіту, або (неофіційно) Закон про двомовну освіту, Конгрес уперше узаконив двомовну освіту, що уможливило імігрантам отримувати освіту рідною мовою.

Закон про двомовну освіту забезпечив федеральне фінансування на підтримку місцевих шкільних округів у їхній спробі здійснювати навчання корінними мовами. Більшість штатів підтримали федеральний уряд, прийнявши свої власні закони про двомовну освіту або відмінивши кримінальне покарання за використання інших мов у навчальному процесі.

Незабаром після прийняття Закону про двомовну освіту Верховний Суд визнав, що залишати учнів, які досконало не володіють англійською мовою, у класах, де навчання відбувається лише англійською, – це просто "знуцання над народною освітою", яка має бути однаково доступною для всіх. Рішенням Суду у справі Лав проти Ніколса вимагалось, щоб школи прийняли необхідні заходи з метою подолання мовного бар'єру, який перешкодив успішному оволодінню дітьми навчальної програми. Конгрес одразу ж ухвалив цей принцип, прийнявши у 1974 р. Закон про рівні права в освіті.

Ні Закон про двомовну освіту, ні рішення Суду не пропонували жодної конкретної методології для навчання школярів, які досконало не володіють англійською мовою. Тобто не було федерального

наказу про двомовну освіту (хоча у деяких штатах такий мав місце в окремих випадках). Закон про громадянські права вимагав лише наявності навчальних програм, що пропонують однакові освітні можливості для дітей, які не знають англійську мову на достатньому рівні. Для дотримання цього принципу федеральний суд і федеральне управління з громадянських прав використовували трирівневий тест для перевірки того, чи забезпечують школи:

- наукові програми, які теоретично обґрунтовані експертами з цієї сфери;
- адекватні ресурси (персонал, навчання і матеріали) для реалізації програм;
- стандарти і критерії для оцінки ефективності програми, а також можливість змінити програму, яка є нерезультативною.

Штатам або шкільним округам, які порушували громадянські права, загрожували серйозні санкції, у тому числі втрата всіх федеральних фінансувань на освіту.

Федеральні витрати на двомовну освіту збільшилися з 7,5 млн. у 1968 р. до 150 млн 1979 р. У цьому ж році Верховний Суд США сприяв подальшому розвитку двомовної освіти, постановивши, що школи Сан-Франциско порушили права дітей мовних меншин, тому що вони навчалися в одному класі з іншими учнями без спеціального навчального забезпечення. У зв'язку з цим вимагалось, щоб школи надавали послуги на підтримку тих учнів, які вивчають англійську мову, хоча у жодній з них не було визначено, який тип освітньої програми необхідно впроваджувати. Таким чином, і двомовні, і одномовні програми функціонували після прийняття закону і постанови Суду.

Теоретичні аспекти американської двомовної освіти було обґрунтовано наприкінці 60–70-х рр. У той час відбувалося відродження теорії культурного плюралізму, яка була запропонована школою Г.Каллена у 1920 р. За цим ученням, двомовна освіта виступала одним з елементів культурної революції і її метою було створення двомовної чи багатомовної нації.

У др. пол. 70-х рр. у галузі білінгвальної освіти відбулися значні зміни. З 1976 р. Відділом громадянських прав було укладено понад 400 угод з місцевими шкільними округами про надання навчальних можливостей тим учням, для яких англійська мова була нерідною [2].

Як свідчать факти, у 80-х рр. XX ст. в американському суспільстві був поширений рух "За єдину англійську мову" (English-only movement), який, на жаль, виявляє свою активність і сьогодні.

Як уже зазначалося раніше, сучасний етап реформування освітнього простору США відомий під назвами "*друга хвиля*", за Т.Бердслі [1], та "*третья хвиля*", за Е.Тоффлером [6]. Особливістю цього періоду є те, що умови суспільного життя в усьому світі кардинально змінилися, що не могло не позначитися на розвитку американського шкільництва в цілому та іншомовної освіти зокрема.

Особливістю "другої хвилі" розвитку американської освітньої системи є те, що реформування відбувається відповідно до державного закону про освіту, прийнятого Конгресом США в 1994 р., у якому

визначені чіткі цілі розвитку освіти в країні до 2000 р. Освітня політика у др. пол. XX ст. була пріоритетом федерального уряду та урядів штатів, керівництва вищих навчальних закладів, що визначило рівень уваги, яка приділялася ними в різний час вивченню іноземних мов порівняно з іншими дисциплінами.

Прикладом гіркої боротьби навколо мовної політики може бути прийняття Законопроекту 227 у штаті Каліфорнія, де кількість тих, хто вивчає англійську мову (а це один з трьох учнів), є найбільшою у США. 61% каліфорнійського електорату підтримав цей законопроект, за яким ті, хто вивчає англійську мову, повинні навчатися за принципом занурення в англійську на період, який, як правило, не перевищував одного року, потім їх слід переводити до основних класів, де переважає навчання англійською мовою. Голосування проводилося на предмет громадської думки щодо двомовної освіти.

Як і в випадку більшості освітніх проблем, політична приналежність є основним фактором, що впливає на диференціацію поглядів на двомовну освіту: 77% республіканців і консерваторів голосували проти двомовної освіти, на противагу їм 53% демократів і 64% лібералів проголосували за двомовну освіту. Можна також помітити значні відмінності у голосуванні різних рас та етносів на підтримку двомовної освіти. 67% білошкірих виборців голосували за Законопроект 227, у той час як 63% латиноамериканців – проти. Наявність 37% латиноамериканського населення, що підтримало Законопроект 227, свідчить про розділення думок серед іспаномовних людей щодо вивчення англійської мови. Проте більшість латиноамериканців підтвердили своє позитивне ставлення до двомовної освіти.

У 2000 р. Каліфорнійський департамент освіти заключив угоду з Американським дослідницьким інститутом (American Institutes for Research) з метою проведення п'ятирічного дослідження щодо ефективності Законопроекту 227. Методологія вивчення включала аналіз досягнень учнів, телефонні опитування, оглядові візити без попереджень і письмові дослідження та аналізувала такі проблеми, як виконання даного законопроекту, чи є він корисним для тих, хто вивчає англійську мову, а також непередбачені наслідки його впровадження.

Учасники такої дослідницької роботи попереджали про певні підробки даних на державному рівні, оскільки Каліфорнія не має можливості прослідкувати навчальні досягнення школярів протягом багатьох років. Проте, використовуючи дані про академічний рівень учнів об'єднаного шкільного округу Лос-Анджелеса, а також на основі аналізу, оглядових візитів та опитувань у ході дослідження з'ясувалося, що жодна з навчальних програм не має очевидних переконливих переваг. Учні, які охоплені двомовним навчанням, як і ті, хто поглиблено вивчають англійську мову, мають схожу траєкторію академічного зросту.

Штат Аризона був наступним після Каліфорнії щодо прийняття схожого законодавства. Так, Законопроект 203 додав кілька програм, які раніше були дозволені у навчанні дітей, для яких англійська мова є другою. Варто підкреслити, що саме штат

Арізона першим підтримав білінгвальну освіту у 60-х рр. XX ст.

Протягом 90-х рр. у штаті Джорджія збільшилася кількість іноземного населення до 23,3%. У наш час Джорджія займає шосте місце серед штатів Америки щодо швидкості зростання населення. За даними перепису населення, у 2000 р. тут проживало 228 тис. нелегальних іммігрантів. У 80–90-х рр. скорочення робочих місць у килимовиробничій промисловості стало причиною збільшення іспанського населення в окрузі Вітфілд. На сьогодні майже половину учнів державних шкіл у Далтоні (центр округу Вітфілд) становлять іспанці.

Як вказує Е.Мітчел (E.Mitchel), місцевий юрист Далтону, у 1996 р. був заснований Проект Джорджія – так звана білінгвальна (бікультурна) програма, яка спочатку асигнувалася з федерального фонду. Він мав на меті допомогти при навчанні іспаномовних учнів, що вступили до далтонських державних шкіл. Цим проектом передбачена співпраця з Університетом Монтерею, штат Мехіко, з метою залучення вчителів з Мехіко у школи Джорджії.

У 2002 р. більш у ніж третіх виборців штату Масачусетс підтримали ініціативу замінити двомовні програми на однорічне поглиблене вивчення англійської мови. Таку пропозицію підтримали ті, хто виступали лише за англійську мову, а також член Республіканської партії М.Ромні (M.Romney), який на той час балотувався у губернатори. Близько 30 тис. учнів, що навчалися за двомовними програмами, примусили вступати до класів, де вони мали інтенсивно вивчати англійську мову.

Двомовні програми діяли у середніх навчальних закладах штатів Колорадо, Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Флорида, Іллінойс. Здебільшого це іспано-англійські програми білінгвального навчання [5].

І все ж таки у США найбільш поширеним залишається вивчення англійської мови. Програми вивчення рідної мови досить часто страждають від того, що не мають підтримки на державному рівні, в основному, через політику так званого “плавильного казана” з метою отримання однорідного суспільства. Резидентські школи, в яких пропонувався цінності білих американців та англійська мова, все ще були широко поширеними у 90-х рр. XX ст. Сумнозвісним фактом є те, що у них практикувалися тілесні покарання для дітей корінного населення, якщо вони спілкувалися своєю рідною мовою або відкрито демонстрували віру свого племені.

У 2001 р. Закон про двомовну освіту був обмежений новою федеральною освітньою політикою. Конгрес США прийняв закон “Жодної дитини поза увагою” (No Child Left Behind), який підтверджував статус іноземної мови як загальноосвітнього предмета базового навчального плану, але не виступав на підтримку учнів, що вивчають рідну мову, оскільки підкреслював значущість лише англійської мови. Він також проголосував, що всі учні, включаючи тих, хто вивчає англійську мову, повинні щорічно тестуватися з англійської мови.

На початку 2006 р. президентом Дж.Бушем було оголошено про новий проект під назвою “Стратегічне навчання іноземних мов в інтересах національної безпеки”. Цей проект був ухвалений

Державним департаментом і перейменований на “Лінгвістичну ініціативу”. У ньому зазначені заходи, спрямовані на вивчення американцями іноземних мов, які є важливими з огляду на зовнішньо-економічні інтереси США, – китайської, арабської, фарсі, гінді та російської. З цією метою було створено Національний корпус лінгвістичних послуг, до якого входили компетентні фахівці-лінгвісти та вчителі іноземних мов, що надавали консультаційні послуги школам та іншим закладам [3, с. 107].

Як зазначає О.Першукова, у 2007–2008 рр. Департамент освітніх та дослідницьких програм виділив кошти Американській агенції з досліджень і статистики для проведення аналізу якості навчання іноземних мов у близько 5 тис. державних та приватних школах США. До такого інспектування було залучено вчителів, викладачів іноземних мов та керівників навчальними закладами, які мали на меті визначити кількість мов, які вивчаються у школах, проаналізувати навчальні програми і плани, визначити особливості навчального процесу та вимоги до підготовки та перепідготовки вчителів, вивчити результати проведення освітніх реформ щодо навчання іноземних мов [3, с. 108].

У звіті були підсумовані результати опитувань директорів та вчителів іноземних мов початкових і середніх шкіл. Респонденти репрезентували державні та приватні школи, починаючи з дошкільної ланки до 12 класу, 50 штатів та Округу Колумбія. Інспектування передбачало досягнення двох цілей: отримати загальну картину про навчання іноземних мов на початковому та середньому рівнях навчання, а також мати інформацію про навчання іноземних мов на рівні кожного штату.

Аналогічну інспекцію було проведено у 1987 та 1997 рр., що дало можливість здійснити порівняльний аналіз даних, отриманих за 20 років. Результати дослідження з 1987 до 1997 рр. засвідчили значне зменшення кількості шкіл, у яких вивчалися іноземні мови. Так, у початковій (elementary) школі відбулося зменшення з 31% до 25%, у середній (middle) – з 75% до 58%, проте у старшій (high) школі змін не відбулося (91%). З огляду на такі не досить втішні показники, адміністрація цих шкіл мала намір покращити організацію навчання іноземних мов у найближчому майбутньому.

На сучасному етапі розвитку середньої освіти у більшості навчальних закладів вивчається іспанська мова як іноземна, до того ж її стали більше вивчати у початковій школі (з 79% у 1997 р. до 88% у 2008 р.), а в середній школі показник залишився незмінним (93%). Що стосується навчання таких мов, як німецька та французька, то тут спостерігається значний спад: німецької – з 5% до 2% на початковому рівні і з 24% до 14% на середньому; французької – з 27% до 11% у початковій школі і з 64% до 46% у середній. Як свідчать дані, кількість шкіл, у яких пропонуються для вивчення китайська та арабська мови, зростає: у 2008 році китайську мову вивчали у 3% початкових та 4% середніх шкіл, арабську – відповідно 1% і 0,6%. Проте на рівні всієї країни це незначні показники. За останні 20 р. спостерігається зниження вивчення латинської мови з 20% до 13% у середній школі, але на рівні початкової помітне збільшення з 3% до 6%. А от навчання

російської та японської мов на обох рівнях має тенденцію до зменшення.

Результати здійсненого у 2008 р. аналізу показали, що фактично у більшості середніх навчальних закладів вивчаються іноземні мови, але цей предмет не є основним, а може бути факультативним або за вибором, тобто не всі діти опановують ту чи іншу іноземну мову. До того ж учні шкіл у районах з низьким соціально-економічним статусом та у сільській місцевості мають значно менше можливостей для вивчення іноземних мов. У звіті інспекції також зазначалося, що приватні початкові заклади пропонують вивчення іноземних мов утричі частіше, ніж державні [3, с. 108–109].

Результати інспектування вказують на наступні позитивні тенденції: 1) значне збільшення як у початкових, так і середніх школах мовних класів для учнів, чією рідною мовою не є англійська; 2) більше вивчення невідоміючих мов: японської на початковому рівні та японської і російської на середньому рівні; 3) у 1997 році значно більший відсоток шкіл використовував навчальні матеріали на базі комп'ютерних технологій; 4) підвищення рівня перепідготовки педагогічних працівників початкових та середніх шкіл; 5) більше використання мови, що вивчається, під час занять учителями середніх класів; 6) близько половини шкіл, які пропонують вивчення іноземних мов, засвідчили, що їхні вчителі ознайомлені з національними або державними мовними стандартами і відповідно до них змінили свої навчальні плани.

Окрім цих позитивних змін, усе ще існує потреба у мовних програмах, за якими б навчання тривало протягом усіх 12 років перебування учнів у школі і які б навчали їх на лінгвістичному та культурному рівнях успішно спілкуватися у як у межах Сполучених Штатів, так і за кордоном. Добре відпрацьовані програми навчання іноземних мов, а також інтенсивне навчання, яке має на меті здобуття високого рівня знань мови, як це окреслено в національних стандартах, є скоріше винятком, ніж правилом на обох рівнях: початковому і середньому.

Під час економічного спаду спостерігалось скорочення фінансування всіх освітніх ланок. А це стало причиною того, що у більшості штатів перестали дотримуватися вимог щодо вивчення іноземних мов у старшій школі. Основна маса випускників середніх навчальних закладів отримують дипломи, в яких немає такої навчальної дисципліни, як іноземна мова.

Висновки. Отже, основним недоліком сучасної американської шкільної мовної освіти є те, що діти починають вивчати іноземну мову на досить пізньому етапі навчання, а також відсутність наступності програм з іншої мови між шкільними ланками.

У 2009 р. Верховний суд США прийняв рішення у справі Горн проти Флорес (Horn v. Flores) про експериментальні докази більшої ефективності програм структурованого занурення (Structured English Immersion), ніж власне двомовних (Two-Way, Dual Language Immersion). Таким чином, на поч. XXI ст. виникла нагальна потреба в дослідженні ефективності та оптимізації існуючих двомовних програм.

Література

1. Бердсли Т. О реформе школьного образования в США / Т. Бердсли // В мире науки. – 1992. – № 11–12. – С. 186–196.
2. Гершунский Б. С. Философия для образования XXI века / Б. С. Гершунский. – М. : МПСИ, 1998. – 432 с.
3. Першукова О. О. Державна мовна політика США з навчання іноземних мов у контексті формування світогляду школярів / О. О. Першукова // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 3 (72). – С. 103–112.
4. Шутова М. О. Проблеми формування загальної середньої освіти в США (1950–1990 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Шутова М. О. – К., 2005.
5. The status of bilingual education in America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proenglish.org/issues/education/bestatus.html>. – Назва з екрану.
6. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. – New York : Morrow, 1980. – 179 p.